Bryggeriklubbens medlemsblad

Nummer 1
2017

Bryggeriklubben

Föreningen för samlare och bryggeriintresserade.

Klubben bildades 1982 och består av personer bosatta i Norden med ett aktivt intresse för bryggeriindustrin.

Styrelse

Ordförande: Magnus Karlsson,
Kanonvägen 7, 792 96 Vårmhus.
Tel: 070-33 07 026

Kassör: Per-Olof Ström,
Trandaredsgatan 99, 507 61 Borås.
Tel: 033-15 52 23, 070-212 52 23

Sekreterare: Björn Sörgaard,
Grinnekullegatan 267, 417 42 Göteborg.
Tel 031-55 61 26

Övrig ledamot och redaktör: Henrik Josefsson,
Barnängsgränd 6, 116 47 Stockholm.
Tel: 070-759 19 35

Övrig ledamot och webbansvarig: Ingmar Strannevik,
Centrumvägen 10, 458 30 Färgelanda.
Tel: 0768-66 12 25

Kontakta styrelsen: info@bryggeriklubben.se
Webbplats: www.bryggeriklubben.se

Föreningens bankgiro: 5304-6942.
Kontonummer i Swedbank: 8032-5 04067844-3

Medlemsbladet utkommer med fyra nummer per år.
Manusstopp: 1/3, 1/6, 1/9 och 1/12

Redaktören har ordet

Hej!

Det händer intressanta saker på bryggeri- och ölfronten nuförtiden. Antalet bryggerier växer fortfarande stadigt och enligt ölmagasinet c/o Hops senaste sammanställning är vi nu uppe i hela 282 bryggerier – 30 stycken har startat bara sedan magasinets förra nummer! Man undrar ju när den här utvecklingen mattas av och var taket finns för hur många lokala bryggerier som får plats, men det visar sig att takten fortfarande ökar – varje år är det fler bryggerier som startas än året innan och så har utvecklingen sett ut i flera år.

Samtidigt kommer fler och fler bryggerier med intressanta lätt- och folköl – två drycker som inte riktigt tagits på allvar tidigare men som nu tar mer och mer plats. I Stockholm finns nu två renodlade folkölsbutiker och det har öppnat en folkölsbar. Och den här trenden är på väg till flera städer i landet. Dessutom har Stockholm fått en butik för läskedrycksfantaster med både svenska och utländska drycker, och den kommer säkert också att få efterföljare.

Samtidigt som det händer spännande saker i bryggeribranschen framöver, så blickar detta nummer av medlemsbladet bakåt. Vi sätter oss i den bryggeri-historiska tidsmaskinen och åker till 1800-talets Stockholm. Det kommer att handla om en lite bortglömd byggnad och om ett fartyg som gjorde ett rejält avtryck i bryggeribranschen. Hoppas ni tycker att det är intressant!

Snart är det dags för vårmöte och denna gång träffas vi i Mora för att besöka Mora bryggeri. Jag hoppas vi ses där!

Med vänliga hälsningar
Henrik Josefsson

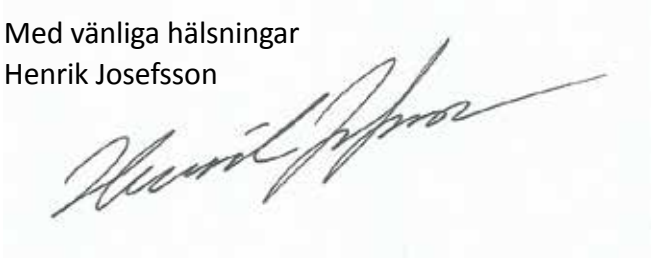

Ur Adresskalendern 1895

Grönwalls

– bryggeriet som överlevde rivningsvågen

TEXT OCH FOTO: HENRIK JOSEFSSON

De flesta av byggnaderna från de svenska bryggeriernas guldålder runt förra sekelskiftet är rivna idag, men i Stockholm har flera överlevt. Münchenbryggeriet, Neumüllers bryggeri och Hamburgerbryggeriet är några. Ett av de mindre kända exemplen är Grönwalls bryggeri. Eller i alla fall det som är kvar av det. Lite undanskymt i korsningen Luntmakargatan och Tunnelgatan finns en av bryggeriets byggnader kvar, med anor från 1700-talet.

På Norrmalm i Stockholm nära Brunkebergsåsen har det legat många bryggerier och vattenfabriker genom åren. Förklaringen är att bryggerier kräver stora mängder färskvatten och åsen har fungerat som en vattenreservoar. Bara på Luntmakargatan låg minst två vattenfabriker i slutet av 1800-talet – **Stockholms Nya Mineralvattenfabrik** på nummer 36 och **Mineralvattenfabriken Polstjernan** på nummer 41. Här låg **Hamburgerbryggeriet** på nummer 4 innan det 1888 flyttade till Surbrunnsgatan och det är också här, på nummer 14 och 16, som vi fortfarande hittar den byggnad som finns kvar av **Grönwalls bryggeri**. Trevåningsbyggnaden i lejongul puts är den enda som finns kvar av flera byggnader i kvarteret **Oxen mindre** som utgjorde Grönwalls bryggeri. Den var länge hotad av rivning, men räddades.

Johan Biörck – den förste bryggaren

Den förste bryggaren i kvarteret var **Johan Biörck**. Han köpte ett par tomter 1720 och börjar bygga sitt bryggeri året efter. Biörck var ålderman i bryggarämbetet under sju år. Han ägde bryggeriet fram till 1764 och det var näste bryggare – **Eric Malmberg** – som 1767 lät bygga det hus som finns kvar idag. När Malmbergs hus stod klart hade det bara en våning. De övriga två tillkom 1820 och 1896.

Grönwall tar över

Genom åren byter bryggeriet ägare flera gånger och 1867 köper godsägaren **Anders Grönwall** bryggeriet för att hans 22-årige son ska få ta över det. Sonen – **Carl Axel Grönwall** – har lärt sig yrket på **F.W. Billes bryggeri** ett par kvarter bort på Olofsgatan och därifrån har han fått med sig de nya moderna bayerska metoderna att göra underjäst öl med bättre kvalitet och hållbarhet än det gamla överjästa svenskölet. Medan många mindre bryggerier slås ut när det bayerska ölet tar över visar sig Grönwall vara både en skicklig bryggare och affärsman och bryggeriet blir snabbt ett av de ledande Stockholmsbryggerierna.

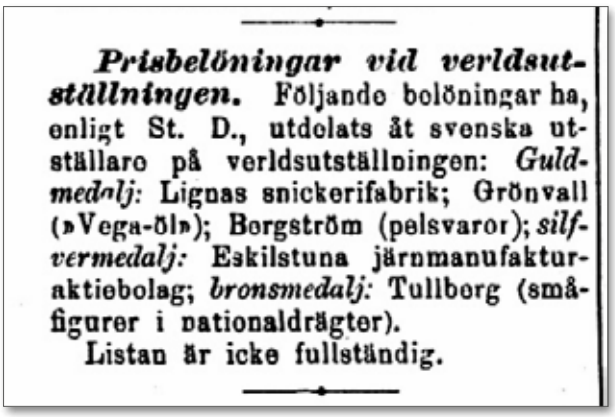

Prisbelöningar vid verldsutställningen. Följande belöningar ha, enligt St. D., utdelats åt svenska utställare på verldsutställningen: *Guldmedalj:* Lignas snickerifabrik; Grönvall (»Vega-öl»); Borgström (pelsvaror); *silfvermedalj:* Eskilstuna järnmanufakturaktiebolag; *bronsmedalj:* Tullberg (småfigurer i nationaldrägter).
Listan är icke fullständig.

Ur Dalpilen 4/10 1889

Exportöl och svagdricka

Grönwalls bryggeri blev mest berömt för två brygder: det alkoholstarka exportölet och svagdrickan. Exportölet kommer från och med 1880 att bli känt under namnet **Vega-öl** – döpt efter skeppet som **Nordenskiöld** upptäckt Nordostpassagen med. Namnet Grönwalls kommer nästan att bli synonymt med drycken svagdricka. Grönwalls öl får medalj på Köpenhamnsutställningen 1888 och året efter på den stora världsutställningen i Paris. Där är det självaste **Louis Pasteur** – mannen som gett namn åt pastöriseringen – som undersöker ölet och ger det en guldmedalj.

Stockholms bryggerier tar över

1889 upphör bryggeriet som självständigt företag, när C.A. Grönwall säljer det till det nybildade **AB Stockholms Bryggerier.** Grönwall själv är kvar ett år på sitt gamla bryggeri, men blir sedan disponent på konkurrenten **Stora bryggeriet**. 1896 kommer han tillbaka till Luntmakargatan där han startar **Böhmiska bryggeriet**, i Hamburgerbryggeriets gamla lokaler. 1903 centraliseras verksamheten inom Stockholms bryggerier och bryggningen av allt utom svagdricka flyttas från Grönwalls till **Neumüllers bryggeri** på Södermalm, som numera också ingår i konsortiet.

En epok tar slut

I nio år till fortsätter verksamheten på Luntmakargatan, men 1912 – hela 190 år efter att Johan Biörck drog igång bryggeriet i kvarteret Oxen mindre - är det slut. Både svagdrickan och själva namnet Grönwalls bryggeri flyttas över till Neumüllers bryggeri, som under det sista året hette **Bryggeriet Stjärnan**, och verksamheten i det gamla Grönwalls upphör helt. När **S:t Eriks Bryggeri** på Kungsholmen lades ner 1929, flyttades både tillverkning och namn till gamla Neumüllers och för Grönwalls innebär det att det är dags för nästa flytt. Denna gång är det ett annat av bryggerierna som slukats av det växande Stockholms bryggerier som får byta namn. **Birger Jarls bryggeri** på Birger Jarlsgatan 101 får nu heta Grönwalls istället och här bryggs svagdrickan fram till 1945 då bryggeriet läggs ner.

Bryggeriet försvinner – svagdrickan överlever

Från och med 1945 finns det inget Grönwalls bryggeri längre, men Grönwalls svagdricka lever kvar några decennier till. Produktionen flyttas till **Münchens bryggeri** på Södermalm och efter att **Pripps** slagits ihop med AB Stockholms Bryggerier 1964 så bryggs Grönwalls svagdricka även på **Carnegiebryggeriet** i Göteborg. Varumärket Grönwalls lever kvar som ett namn på Pripps svagdricka till en bit in på 1970-talet – hundra år efter att Carl Axel Grönwalls brygder först kom ut på marknaden.

Rivningshot och räddning

Grönwalls gamla bryggeribyggnader hotas av rivning under många år. Försäkringsbolaget **Thule** (numera **Skandia**) bygger 1942 en för tiden supermodern kontorsbyggnad i funkisstil i kvarteret **Träsket** på andra sidan Luntmakargatan (där bland annat **Ljunglöfs snusfabrik** låg), men växer snart ur huset och behöver fler

kontorsplatser. Därför köper Thule hela grannkvarteret inklusive Grönwalls gamla fastigheter med planen att riva allt och bygga nytt. När **Riksantikvarieämbetet** gör sin inventering av landets bryggeribyggnader i mitten av 1970-talet finns tre byggnader fortfarande kvar: En lagerkällarbyggnad, en byggnad för magasin och lagerkällare samt kontorsbyggnaden, men de två förstnämnda rivs i slutet av 1970-talet.

Kontorsbyggnaden – det hus som alltså fortfarande finns kvar idag – klarar sig med nöd och näppe undan rivning när Stockholms stad till slut beslutar att den ska bevaras och inte får rivas. Grönwalls gamla 1700-talsbyggnad renoverades och idag är det ett vandrarhem.

Bryggeriet skyddat

Idag är huset skyddat med en så kallad grön klassning, vilket är den näst högsta nivån och betyder att: *”inga ingrepp i byggnaden får göras som ur kulturhistorisk synvinkel är ovarsamma, negativa för stadsbilden eller som förvanskar kulturhistoriska värden.”*

Detta betyder förhoppningsvis att den sista av byggnaderna från Grönwalls bryggeri kommer att finnas kvar in i framtiden. Och det är väl heller inte omöjligt att någon Grönwallsdryck kommer att återuppstå någon gång. Efter alla fusioner är det ju nu **Carlsberg** som äger namnet och skulle svagdricka bli populärt igen skulle väl Grönwalls passa bra? ■

C.A. Grönwall var tidig med att erbjuda ölflaskor med specialetiketter. Grönwalls levererade till flera av det sena 1800-talets innekrogar i Stockholm, som till exempel Stallmästaregården, Bacchi Wapen, Hôtel du Nord och Skomakarekällaren.

Skomakarekällaren låg vid Slottsbacken mitt emot slottet i Gamla stan fram till 1903.

Vega
– ett skepp kommer lastat med öl

TEXT: HENRIK JOSEFSSON

Vid tiotiden på kvällen den 24 april 1880 ankrar fartyget Vega framför kungliga slottet i Stockholm. Adolf Erik Nordenskiöld och resten av besättningen har varit hemifrån i nästan två år. De har upptäckt Nordostpassagen och seglat ett helt varv runt den Eurasiska kontinenten. I lastrummet på Vega ligger en låda med exportöl från Grönwalls bryggeri i Stockholm.

En av de tusentals som står på kajen när Vega kommer hem och besättningen hyllas som hjältar är den då femtonårige blivande upptäcktsresanden **Sven Hedin**. Han skriver senare: *”Från kajer, gator, fönster och tak dånade jublet som en åska. Så vill också jag komma hem en gång, tänkte jag.”*

18 år senare får Hedin ta emot Vegamedaljen ur Nordenskiölds hand för sina egna upptäckter.

Att skicka med en låda öl visar sig vara ett genidrag av **Carl Axel Grönwall**. Att ha en produkt som förknippas med Vega går inte att värdera i pengar och när Vega-ölet kommer ut på marknaden blir det en storsäljare. På etiketten intygar Nordenskiöld själv att ölet var lika bra när de kom hem som när de åkte iväg två år tidigare.

”Vega”, målning av Jacob Hägg.

Vegamössan på var mans huvud

Under det sena 1800-talet är äventyrare och upptäckare oerhört populära och tidningarna rapporterar nästan dagligen om de olika expeditionernas öden. Nordenskiöld och resten av besättningen på Vega blir superstjärnor av en kaliber som väl närmast kan liknas vid de första astronauterna på 1960-talet och det sätter sin prägel på samtidens populärkultur, precis som under rymderan. Besättningens uniformsmössor blir kända som Vegamössor och blir tidens modeplagg nummer ett. I dagstidningarnas annonser åren efter 1880 hittar man förutom Vegamössor både Vegaschalar och Vegadukar. Allt som på något sätt kunde kopplas till Vegas succé sålde våren 1880 som smör i solsken.

Att sälja drycker med Vega

Vegaporter tillverkas av mineralvattenfabriker i hela landet och är trots sitt namn inte det som vi menar med porter idag, utan en alkoholfri måltidsdryck.

I Stockholm är det många som använder sig av stjärnglansen kring Vega-expeditionen för att sälja drycker. Firman **Gummesson & C:o** lanserar sin **Nordenskiöld-likör** och **C.A. Lindgren** har sin **Vega-punsch** – båda med fartyget Vega på etiketten. **Fabriken Vega** gör saft och **Mineralvattenfabriken Vega** säljer läskedrycker.

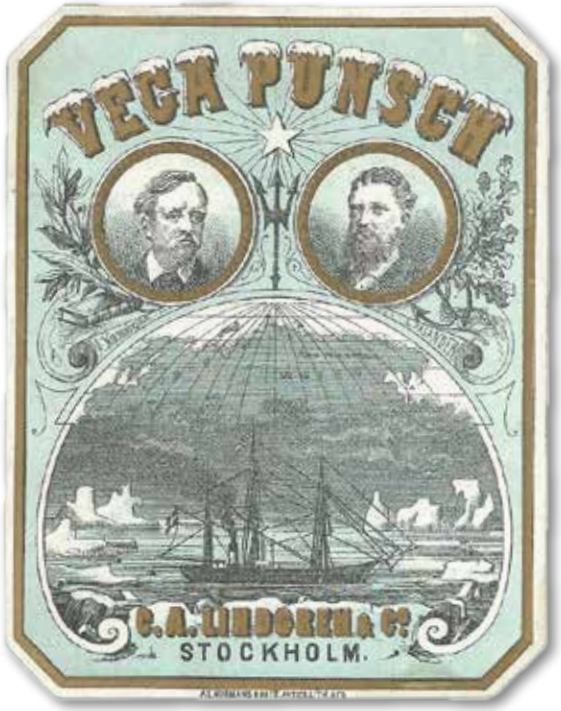

Vega-öl på export

1889 bildar **Nürnbergbryggeriet** ett exportbolag – **Nordiska Bier-Export-Aktiebolaget** – och sedan Nürnbegsbryggeriet övergått i **AB Stockholms Bryggerier** så levererade olika bryggerier som ingick i konsortiet sitt öl till exportbolaget. Nürnbergs Erlanger-öl och Grönwalls

Vega-öl med flera skulle nu lanseras på allvar utomlands. Vega-ölet, inför exporten omdöpt till det internationellt mer gångbara **Wega-Bier** och tappat på exportbolagets isbjörnsförsedda flaskor, skickades till både Marocko och Turkiet för att väcka intresse, men av någon anledning uteblev de stora beställningarna och exporten tog aldrig riktig fart. Exportbolaget läggs ner 1892, efter bara tre år. Men Vega-ölet överlever den här tillfälliga motgången.

Mästare på marknadsföring

Grönwalls fortsätter med att förse olika expeditioner med Vega-öl – ett billigt sätt att få reklam eftersom ölet nämns i tidningsartiklar och böcker om äventyrarnas bedrifter. 1899 års expedition till Grönland för att försöka hitta den försvunna André-expeditionen t.ex. har med sig ölet.

Expeditionens ledare **A.G. Nathorst** skriver i sin bok om resan när han kommer hem:

”Bryggerierna Kronan samt J.A. Pripp & Son i Göteborg skänkte öl och Grönwalls bryggeri i Stockholm ett parti gammalt Vegaöl.”

Vega-must

Den ikoniska bilden av Vega bland isflaken ska visa sig vara väldigt långlivad i den svenska bryggeribranschen. När Vega seglat ut från öletiketterna i 1900-talets början, kommer **Vega-must** och på etiketterna återser vi fartyget.

I många år säljs drycken över hela landet med olika etikettvarianter, men med tiden fasas Vegamotivet ut och ersätts av humlerankor, kornax och sejdlar. På en etikett från **Ånge** hittar man Vega i miniformat på sejdeln.

Vegamusten kommer gradvis att förknippas med påsken och Vega får lämna plats för höns och kycklingar, tills drycken helt enkelt byter namn till **Påskmust** eller **Kalasmust**.

Men detta innebär inte slutet för Vega. Hon kommer att göra ännu en comeback på ett lite oväntat sätt.

Isbjörnar och glassläsk

När den amerikanska läskedrycken **Ice Cream Soda** - en gulaktig läsk med vaniljartad smak av glass - ska lanseras i Sverige är det dags igen. I Sverige får drycken heta **Ice-Cream**, **Ice-Crème** eller till och med **Is-Crème** och marknadsförarna tar fasta på just ordet is.

På många etiketter använder man sig av Nordpolsmotiv med snö och isbjörnar och här seglar hon in igen. På flera etiketter skymtar Vega bland isflaken, många år efter att hon först

användes av bryggerier för att sälja drycker. Men med tiden skulle det visa sig att namnet på läsken inte var optimalt.

Is-Crème blir Cider

Antagligen var det problemen med hur man egentligen skulle uttala drycken och förvirringen kring att Ice Cream ju också betyder glass, som ledde till att läsken helt enkelt fick byta namn. Nyköpings bryggeri tar det kanske ännu krångligare **Ice-Cider**, medan de flesta helt enkelt byter rakt av till **Cider**.

Läskedrycken byter namn, men Vega är kvar.

Namnet Cider var ju egentligen redan upptaget av andra tidigare läskedrycker med till exempel banan- och äppelsmak, men det verkar man inte ha sett som ett problem.

Det förvirrande är nu att många etiketter behåller ishavsmotivet, även om kopplingen till is i namnet försvunnit. På en cideretikett som flera bryggerier använde sig av står två isbjörnar och betraktar Vega.

Man gör en lite långsökt koppling till kyla genom sin slogan *”Svalkande läskedryck”*.

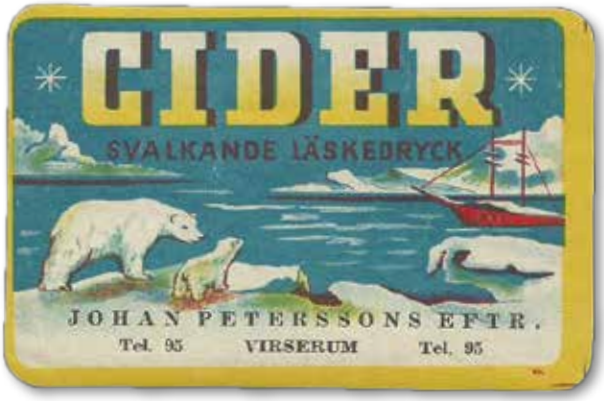

På en Cideretikett som t.ex. **Västerås bryggeri** använde saknas Vega men isbjörnen får sällskap av ett par pingviner, vilket ju måste betraktas som en zoologisk sensation.

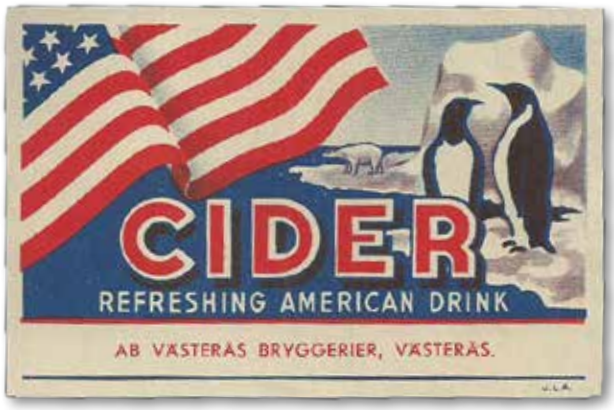

Bryggarsläkten Westman

Sven Hedin som välkomnade Vega hem 1880, förresten: Han ligger begravd på **Adolf Fredriks kyrkogård** ett par kvarter från Grönwalls bryggeri i samma grav som ”bryggarkungen” **Abraham Westman**. Westman var nämligen Hedins farmors far och drev ett bryggeri i bryggerikvarteren på Norrmalm i slutet av 1700-talet. Han var en av många bryggare i släkten och nära vän till **Carl Michael Bellman** men det, som det brukar heta, är en helt annan historia. ■